

Martina Fekonja, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj

ZNANJE, KI IZGINJA – IZOBRAŽEVANJE ČEVLJARJEV NA GORENJSKEM

UVOD

V Zgodovinskem arhivu Ljubljana na Enoti za Gorenjsko Kranj in na Enoti v Škofji Loki hranimo arhivsko gradivo, ki priča o bogati zgodovini čevljarske industrije na Gorenjskem, in sicer tovarn obutve Peko, Planika in Alpina Žiri. Med urejanjem gradiva tovarne Peko Tržič sem ugotovila, da so zadnji čevljarji dobili uradno spričevalo leta 2004, kar me je presenetilo, saj ob poplavi trgovin s čevlji niti ne pomislimo, da večino predstavlja uvoz in da znajo danes le redki izdelati čevlje.

Odrpelo se mi je vprašanje, kako je izobraževanje čevljarjev sploh potekalo in kaj je privedlo do zamrtja te nekoč tako pomembne in velike obrti. V prispevku predstavljam začetke izobraževanja čevljarjev na območju Tržiča, njihov nadaljnji institucionalni razvoj izobraževanja, spodbujanje delodajalcev k izobraževanju zaposlenih ter počasen zaton čevljarske industrije pri nas in posledično tudi čevljarskega izobraževanja.

RAZVOJ IZOBRAŽEVANJA ČEVLJARJEV

Znanje o izdelovanju čevljev je prehajalo iz roda v rod ter od mojstrov na pomočnike in vajence. Ker je bila nepismenost rokodelcev dolga leta ena glavnih ovir za dvig kakovosti izdelkov, je avstrijska državna uprava leta 1778 in 1786 odredila, da morajo učenci vseh rokodelcev, umetnikov in trgovcev obiskovati župnijski pouk o veronauku in da morajo štirinajst dni pred zaključkom šolanja opraviti pri krajevnem katehetu izpit (Knific, 2014).

Predhodnica vajenske šole v Tržiču je bila nedeljska ponavljalna šola, ki je obstajala že v prvi polovici 19. stoletja. Obvezno so jo morali obiskovati vsi tržiški rokodelski vajenci. Osnovni namen izobraževanja je bil doseči, da bi se vajenci lepo vedli in bi bilo njihovo življenje moralno čim bolj neoporečno. Zato so v začetni dobi poučevali predvsem veronauk. Učni program se je z leti dopolnjeval s predmeti, kot so branje, računstvo, lep opis, spise, slovensko in nemško branje, pisanje, pravorečje. Vendar tako bogat pouk ni trajal dolgo. Že iz spričevala iz leta 1872

Čevljarji na razglednici iz leta 1914.

(Vir: SI_ZAL_KRA/0145, Razglednice in voščilnice, t. e. 2.)

Šolsko leto 1886/87.

17

V poročilu za to leto⁵ izveemo, da se je šolsko leto pričelo 3. oktobra in zaključilo 24. julija. Pouk se je vršil v istem času kot prejšnje leto, torej so imeli učenci tedensko 6 ur pouka.

Ob začetku in v toku šol. leta je bilo na šolo sprejetih nekaj manj učencev kot v prejšnjem letu, namreč 677, ki so jih po vpisnem znanju razvrstili takole :

v pripravljalni tečaj	: 38 učencev
v I. tečaj	: 20 "
v II. "	: 19 "

Skupaj 77 učencev.

Med učenci je bilo 44 čevljarjev, 14 kovačev, 7 mizarjev, 5 klesarjev, 3 mesarji, 1 mar, 1 mizar, 1 pilcar, 1 mlinar.

Učenci so bili stari od 12 do 20 let.

To leto je prvič objavljen predmetnik in celo učni načrt. Iz poročila izveemo, da je bil predmetnik tak - le :

v pripravljalnem tečaju :		Učni načrt :
branje	: 2 uri tedensko	: vaje v pravilnem branju, govorne vaje
pisanje	: 1 ura "	: vaje v pisanju latinice in slovice
aritmika	: 1 " "	: štiri osnovn. rač. operacije s celimi števili
risanje	: 1 " "	: naturo in pismo, kovačar, more in katezi
verouk	: 1 " "	: vaje v pisanju različnih oblik
		: katekizem in nedeljski evanجيلji.

⁵Chronik 1887, str. 6, 7, 8, 9.

Kronika vajenske šole v Tržiču, iz katere je razvidno, da je v šolskem letu 1886/1887 šolo obiskovalo največ čevljarjev, učili pa so se branja, pisanja, računstva, risanja in verouka.
(Vir: SI_ZAL_TRŽ/0023, Vajenska šola Tržič, t. e. 14, p. e. 60.)

je razvidno, da so vajence ocenjevali le iz verouka in vedenja. Vsako spričevalo o zaključenem izobraževanju je moral potrditi še župnik. Šele nato je bil vajenec po pravilih ceha (kasneje zadruge) razglašen za pomočnika. Naziv šole se je v tem obdobju spreminjal oz. ni bil uradno določen. Včasih se je imenovala nedeljska šola, včasih pa ponavljalna šola (SI_ZAL_TRŽ/0023, Vajenska šola Tržič).

Razvoj obrti in industrije je zahteval višjo izobrazbo za vedno več vajencev. Zato je bila leta 1882 v Tržiču ustanovljena Obrtno nadaljevalna šola, ki je s prekinitvami delovala do leta 1961. Program je zajemal pripravljalni tečaj in dva letnika strokovnega pouka. Med letoma 1914 in 1919 šola zaradi prve svetovne vojne ni delovala. Po vojni je bila obnovljena in je nadaljevala s poukom v šolskem letu 1923/1924. Šolanje je bilo ponovno prekinjeno zaradi druge svetovne vojne. Pouk se je nadaljeval leta 1945 (SI_ZAL_TRŽ/0023, Vajenska šola Tržič).

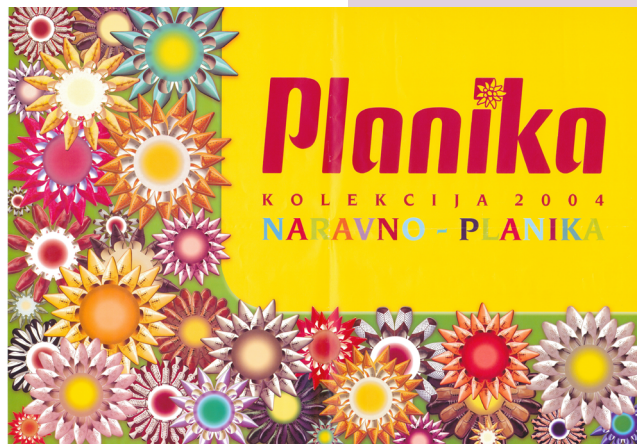
Leta 1949 je bil organiziran prvi tečaj za čevljarstvo stroko, in sicer na željo nekaterih čevljarstvenih pomočnikov, ki zaradi vojne niso mogli pridobiti naslova kvalifikacije. Poleg pomočnikov so se tečaja udeležili tudi nekateri vajenci iz raznih krajev Gorenjske. Tečaji so potekali do leta 1951 (SI_ZAL_TRŽ/0023, Vajenska šola Tržič).

Tovarna čevljev Alpina Žiri je že leta 1949 ugotovila, da za uspešno delo potrebuje kvalificirane delavce. Zato je bila v Žireh ustanovljena Industrijska čevljarška šola, katere namen je bil, da učence teoretično in praktično usposobi za kvalificirane delavce v čevljarstvu stroki. Ker sta podjetji Peko in Planika želeli imeti šolo bližje svojim delavcem in ker sta poudarjali, da industrijska šola v Žireh ne ustvarja takšnih profilov delavcev, kot jih potrebuje njuno podjetje, je žirovska šola ostala brez državnega financiranja, financirala jo je le tovarna Alpina. Po združitvi s Čevljarstvo šolo v Ljubljani se je šola leta 1964 preimenovala v Obrtni izobraževalni center za čevljarstvo stroko v Žireh (SI_ZAL_SKL/0380, Čevljarški šolski izobraževalni center Žiri).

Leto kasneje se je šola ponovno preimenovala, in sicer v Čevljarški šolski izobraževalni center Žiri. Delovala je do vključno šolskega leta 1981/1982, ko po reformi srednješolskega učnega sistema več ni zadoščala novim pogojem vzgojno-izobraževalnega dela in posledično ni bila več zajeta v mrežo šol srednjega usmerjenega izobraževanja. Njeno delo je nadaljevala Srednja tekstilna in čevljarška šola v Kranju (Šega, b. d.).

Ker sta, kot omenjeno, tovarni Peko in Planika potrebovali drugače usposobljen kader, sta v Kranju leta 1956 ustanovili svojo čevljarstvo industrijsko šolo, ki je delovala samo eno leto. Leta 1959 so obutvene tovarne Peko, Planika in Alpina v Kranju ustanovile tehniško čevljarstvo šolo (Knific, 2014).

Dve leti kasneje je Okrajni ljudski odbor Kranj ustanovil Tekstilni šolski center, ki se je leta 1966 preimenoval v Tekstilni center. V šolskem letu 1969/1970 se je Tekstilnemu centru pridružila novoustanovljena Tehniška čevljarška šola, ki je sicer od leta 1959 delovala kot enota za izobraževanje odraslih pri Usnjarsko-galanterijski šoli Domžale. Leta 1973 se je Tekstilni center ponovno reorganiziral. Nastali so TOZD¹ Šolski center za tekstilno in obutveno stroko, TOZD Tekstilna tovarna Zvezda in TOZD Center za funkcionalno izobraževanje in preučevanje proizvodnje. Vsi trije TOZD-i so sklenili samoupravni sporazum o združitvi v delovno organizacijo Tekstilni center Kranj – izobraževalna in proizvodna delovna organizacija. V TOZD-u Šolski center za tekstilno in obutveno stroko sta v tem obdobju začeli delovati še dve šoli – Šola za čevljarstvo delavce leta 1972 in tri leta kasneje Šola za tekstilne delavce. Leta 1977 so se vsi trije TOZD-i odločili, da se konstituirajo kot delovne organizacije s popolno odgovornostjo. Po samoupravnem sporazumu o razdelitvi tekstilnega centra so nastale tri delovne organizacije: Zvezni tekstilni center, Tekstilna tovarna Zvezda in Tekstilni in obutveni center, ki je vključeval Tehniško tekstilno šolo, Poklicno tekstilno šolo, Delovodsko tekstilno šolo, Šolo za tekstilne delavce,

Reklamni plakat podjetja Planika Kranj.
(Vir: SI_ZAL_RAD/0195, Planika Kranj, t. e. 19, p. e. 26.)

1 Temeljna organizacija združenega dela.

Tehniško čevljarško šolo ter Šolo za čevljarške delavce. Na Tehniški čevljarški šoli so učenci pridobili poklic čevljarški tehnik, na Šoli za čevljarške delavce pa šivalec zgornjih delov obutve, prirojevalec zgornjih delov obutve, navlačevalec obutve ter dodelovalec obutve (Pelko idr., 1980).

V začetnih letih so se izobraževali le slušatelji ob delu in iz dela. Vključevanje v šolo je bilo omogočeno le na predlog delovnih organizacij, in sicer tistim, ki so pred tem končali poklicno šolo in so pokazali interes ter dobre rezultate pri svojem delu. Izobraževanje je trajalo dve leti. Teoretični pouk je potekal v prostorih Tehniške tekstilne šole, praktični pa v tovarnah Planika in Peko. Razvoj slovenske obutvene industrije, širjenje v tujino in pomanjkanje slušateljev s predhodno poklicno šolo so spodbudili prehod na izobraževanje čevljarških tehnikov neposredno po končani osnovni šoli (Pelko idr., 1980).

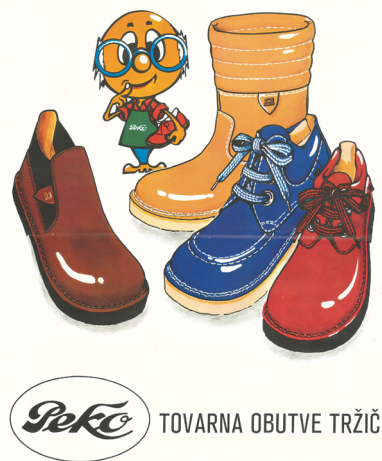
Zaradi potreb tovarne Sava so leta 1989 odprli tudi gumarske oddelke. Šola se je preimenovala v Srednjo tekstilno, obutveno in gumarsko šolo Kranj. Leta 2004 se je združila s Srednjo gradbeno šolo Kranj v Srednjo poklicno in gradbeno šolo Kranj (Papler D., 2010).

SAMO DOBRO IZOBRAŽENI ZAPOSLENI SO LAHKO KAKOVOSTNI DELAVCI – PRIMER SPODBUJANJA K IZOBRAŽEVANJU V TOVARNI PEKO TRŽIČ

V tovarni Peko Tržič so svoje zaposlene močno spodbujali k izobraževanju, prav tako so nudili možnost štipendiranja in pripravnštva. Oboje so določali s sprejetimi pravilniki. Eden takšnih je bil *Pravilnik o pripravnikih in pripravniškem stažu* iz leta 1968, ki je določal eno leto pripravništva za vse, ki niso imeli ustreznih izkušenj za samostojno delo v svoji stroki ne glede na stopnjo izobrazbe. Po končani praksi je pripravnik opravil strokovni izpit (SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič).

Istega leta je Peko Tržič sprejel tudi *Pravilnik o strokovnem izpopolnjevanju, izobraževanju in štipendiranju*, ki je med drugim določal načine strokovnega izpopolnjevanja in izobraževanja. Ena izmed oblik izobraževanja je bilo priučevanje na delovnih mestih, ki je bilo namenjeno spoznavanju delovnega mesta, za katerega se je delavec pripravljaj. Naslednji obliki izobraževanja sta bili izvajanje prakse in štipendiranje učencev, ki so se morali po zaključku šolanja zaposliti v tovarni za toliko časa, kolikor je trajalo štipendiranje. Podjetje je lahko delavca napotilo tudi na podiplomsko izobraževanje. Nadalje so se lahko delavci izpopolnjevali tudi prek seminarjev, tečajev in posvetovanj (SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič).

Pravilnik o izobraževanju, sprejet leta 1978, je še podrobneje določal načine izobraževanja. Prej omenjenim je dodal še možnost zaključka osnovnošolske izobrazbe, strokovno izobraževanje ob delu, intenzivno sodelovanje na kongresih, tečajih, strokovnih ekskurzijah, izobraževanje za varno delo, družbenopolitično in samoupravno izobraževanje, jezikovne in strojepisne tečaje ter specializacijo in delovno prakso doma in v tujini (SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič).

Še danes prepoznaven čevljarček na reklamnem plakatu podjetja Peko Tržič. (Vir: SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič, t. e. 168, p. e. 922.)

SKLEP

Žal so tudi čevljarstvo dosegli globalizacija, slabo upravljanje podjetij in drugi družbeni trendi. V naše kraje je tako prišla poceni obutev iz tujine, kar je povzročilo počasen zaton proizvodnje čevljev na domačih tleh in posledično zmanjšalo tudi zanimanje za poklic čevljarja. Danes programa za izobraževanje za smer čevljar ne izvaja nobena šola v Sloveniji (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, b. d.).

Naj pa navsezadnje prispevka ne sklenem v pesimističnem duhu. Tu in tam še naletimo na trgovino s čevlji Alpina. In tu in tam se najde kak rokodelec, ki mu je pomembno ohranjanje znanja in naše bogate dediščine. Znanje o izdelovanju čevljev je tako prišlo na svoj začetek – prenašanje znanja iz roda v rod, v domačih delavnicah z izdelovanjem posebne in unikatne obutve.

LITERATURA IN VIRI

ARHIVSKO GRADIVO

SI_ZAL_TRŽ/0023, Vajenska šola Tržič.
SI_ZA_ŠKL/0380, Čevljarški šolski izobraževalni center Žiri.
SI_ZAL_TRŽ/0038, Peko Tržič.

LITERATURA

Knific, B. (2014). *Tržiški šuštarji*. Tržič: Tržiški muzej.
Kranjc Poredoš, B. (2010). Več kot 100 let šolstva na Primskovem: Od ljudske šole do strokovne tehniške šole. V: Papler, D. (ur.), *Vasi v objemu žitnih polj: Primskovo, Klanec in Gorenje: Sprehod skozi čas od pradedovine do današnjih dni*. Primskovo: Krajevna skupnost Primskovo, str. 204–215.
Pelko, A., Polak, E., Snedic, U., Šimenc, S., Štrukelj, F. (1980). *Petdeset let Tehniške tekstilne šole. Dvajset let Tehniške čevljarške šole*. Kranj: Tekstilni in obutveni center.
Srednješolski izobraževalni programi. Pridobljeno s <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2019/programi/index.htm>
Šega, J. (b. d.). *Historiat Čevljarškega šolskega izobraževalnega centra Žiri*. Pridobljeno s https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=1335628&refCode=SI_ZAL_%C5%A0KL/0380&type=&subId=&subLink=

13				Podatki o napredovanju		
Učni predmet				Sol. leto 19 <u>2022</u>		
Po vrstnem redu, kakor so navedeni v predmetniku				Sol. leto 19 <u>2022</u>		
				razred <u>7c</u> odderek <u>8</u>		
				Ocene		
				1. sem.	2. sem.	zaključna
Slovenski jezik						zadostno (2)
Slovenski jezik						zadostno (2)
Geografija						Pušanje
Slovenščina						
Slovenščina, slovenščina, slovenščina						pr. dobro (4)
Matematika						zadostno (2)
Fizika						dobro (3)
Kemija						zadostno (2)
Tehn. ris. in elementi						pr. dobro (4)
Tehn. tehnolog.						
Družboslovje						
Elektronika						dobro (3)
Anatom. in ortoped.						pr. dobro (4)
Inovativnost						zadostno (2)
Tehn. risanje						dobro (3)
Pov. inženjerski						dobro (3)
Tehnologije blata						pr. dobro (4)
Preisk. materialov						
Tekon. projekt						
Organizac. proces						dobro (3)
Družb. vloga						
Družboslovje						
Praktični pouk						pr. dobro (4)
Računalništvo						
Splošni uspeh						dobro (3)
Št. spričevala						
Datum spričevala						
Podpis razrednika ob zaključku razreda						
Zaključni izpit opravljen dne <u>01.06.2022</u>				Opombe		
Z uspehom <u>dobro (3)</u>						
Št. zapisnika <u>16</u>						

Izsek iz osebnega lista učenca Tehniške čevljarške šole v Kranju. (Vir: SI_ZAL_KRA/132, Srednja tekstilna in obutvena šola Kranj, t. e. 94, p. e. 334.)